

10 februari 2017

Leeuwarden

van

BUOR SKIP

tot Global Village

**Sporthistorisch Congres
Over sport en identiteit**

fotografen: Willem Kaiser
en Joachim de Ruijter

KONINKLIJK FRIES GENOOTSCHAP

mulier instituut

Sporthistorisch Congres ‘Van Buorskip tot Global Village’

Het Koninklijk Fries Genootschap organiseert in samenwerking met het Mulier Instituut op 10 februari 2017 een congres te Leeuwarden, over sport en identiteit. De geschiedenis van sport laat zien dat wat wordt voorgesteld als nationale cultuur vaak sterk verweven is met regionale of lokale tradities. Joep Leerssen, een internationale autoriteit op het gebied van nationalisme-onderzoek zal tijdens het congres als eerste spreken. In zijn lezing geldt sport als één van de velden voor een ‘cultivering van cultuur’: de neiging om de identiteit van de natiestaat rond ‘oeroude’ culturele symbolen op te bouwen en de bevolking te doordringen van het essentiële belang van deze ‘nationale’ cultuur. Dit cultureel nationalisme kwam in de 19e eeuw overal in Europa op. De vooraanstaande rol van sport en lichamelijke opvoeding in dit nationalisme laat zien dat het nationalisme werd gevoed door transnationale netwerken en ideeënuitswisseling.

Tijdens het congres zal de rol van sport in verschillende schalen van identificatie centraal staan: van lokaal, regionaal en nationaal tot transnationaal. Philip Dine zal laten zien dat organisaties in Bretagne met moeite de eigen sportieve tradities levend hielden in de sterk gecentraliseerde Franse eenheidscultuur. In Vlaanderen geldt het veldrijden als de meest eigen sport, maar hoe breed is dat gedragen onder de Vlaamse bevolking? De verering van nationale sporthelden laat zien hoezeer hun betekenis wordt bepaald door context: Abe en Atje wekken in Friesland andere associaties dan in de rest van Nederland. Soms leidt de omarming van een sterk geglobaliseerde sport als voetbal tot een uitvergroting van de lokale of regionale identiteit. Jon Verriet laat zien dat dit het geval is bij de Friese en Gelderse profclubs met hun felle onderlinge rivaliteit.

Overal in Europa – en daarbuiten – werkt nationalisme weer als een ontembare stemmenmagneet en kritische beschouwing en een beter begrip ervan zijn urgent. Sport biedt een grote variatie aan gedeelde – nationale? – ervaringen met een intense symboliek. Voor allerlei gemeenschappen wordt door sport de saamhorigheid en eigen uniciteit onderstreept, vooral als er veel (internationaal) prestige op het spel staat.

Datum en tijd: vrijdag 10 februari 2017, 09.00–17.00 uur

Locatie: Historisch Centrum Leeuwarden, Groeneweg 1, 8911 EH Leeuwarden

Organisatie: Koninklijk Fries Genootschap / Mulier Instituut

Voertaal: Nederlands / Engels

Kosten: 12,50 voor leden en 17,50 voor niet-leden (incl. lunch)

Joep Leerssen (UvA) 9.30 – 10.00

Tussen traditie en mobilisatie, Sport en Lichamelijke Opvoeding als instrument van natievorming

Het is een bekend gegeven dat zowel de pedagogiek als de nationale cultivering van sport (zowel sporttradities als ‘moderne’ sporten) in de negentiende eeuw een belangrijk onderdeel werden van de vrijetijdscultuur en politiek. Joep Leerssen zal een overzicht bieden van de opkomst in heel Europa van deze cultivering van sport, die net als de bredere “cultivering van cultuur” onder nationale bescherming plaats vond. Daarbij zal aandacht worden gegeven aan de multi-scalaire dimensies (lokaal/regionaal, nationaal, transnationaal) van dit verschijnsel.

Jon Verriet (UU/RU) 10.00 – 10.30

Spelen met traditie: Provinciale voetbalidentiteiten in Gelderland en Friesland

De identificatie met voetbalclubs is deels plaatsgebonden. Maar representeren zij stad, provincie, land, of alle drie tegelijk? In deze lezing zal worden gekeken naar het verhaal dat wordt verteld over de historische band tussen clubs en hun herkomstplaats. Het ontstaan van deze relaties tussen plaatsen of regio's en voetbalclubs zal worden geanalyseerd, met de vraag of deze relaties werkelijk zo onvermijdelijk zijn geweest. Hierin zal vooral onderzocht worden wat de rol van de provincie in dit proces is, en wat de verschillen tussen Friese en Gelderse clubs ons zeggen over de complexiteit van plaatsgebonden loyaliteiten.

Yme Kuiper (RUG) 10.30 – 11.00

A-be! A-be! A-be! Van voetbalheld tot clubicoon

Abe Lenstra was de eerste Sportman van het Jaar van Nederland. In de jaren 1950 was hij ongekend populair, niet alleen in Friesland en Twente, maar in heel Nederland. Welk licht werpt zijn faam in woord en beeld op regionale en nationale identiteitsvorming en vormen van identificatie?

Pieter Breuker 10.00 – 10.30

Van oude Romeinen tot Fries DNA. Het wisselende imago van het “Friese” kaatsen

Het kaatsen is rond 1180 ontstaan, in Noordwest-Frankrijk. Het wordt hedentendage in ongeveer vijftig landen beoefend, met zwaartepunten in Europa, Noord-, Midden- en Zuid-Amerika. Het is in zijn lange historie verknoopt geraakt met lokale culturen en vooral daardoor niet uitgegroeid tot gestandaardiseerde wereldsport. Er zijn de afgelopen twee eeuwen talrijke, vaak wisselende, beelden van het “Friese” kaatsen gecreëerd, buiten, maar ook in Fryslân. Enkele kernbegrippen: Klassieke Oudheid. Volkskarakter. Oeroud vaderlands vermaak. Fries erfgoed. Levende (top)sport. Traditie. Nationalisme. Politiek. Cultuursport.

Theo Bollerman 10.30 – 11.00

Pelota: Baskisch bindmiddel

Pelota is de belangrijkste Baskische sport. Het balspel kent zeventien varianten en wordt door jong en oud, man en vrouw beoefend. Het spel wordt altijd tegenover een muur gespeeld. De muur in het open veld heet een Fronton. De ligging van de fronton onderstreept het maatschappelijk belang van pelota: pal in het centrum, in sommige dorpen centraler nog dan de kerk. Het spel wordt altijd gespeeld op een zondag, vlak na de kerkdienst. Vrij recent nog werd de wedstrijd om 12.00 uur stilgelegd om gezamenlijk het *Angelus* te zingen. Dit geeft nadrukkelijk aan hoezeer religie, sport en nationale cultuur in Baskenland met elkaar verweven zijn.

Phil Dine (National University of Ireland, Galway)

Sport and cultural identity in Brittany: from pre-modern contests to post-modern contexts

Whether conceived of as a region or as a country, modern Brittany has undoubtedly looked to sport as part of a broader cultural mobilization intended to preserve and to promote its distinctive local identity. Under France's Third Republic (1870-1940), Bretons found themselves obliged to defend their traditional specificity against Europe's most highly centralized nation-state. The Republic linked patriotic sentiment with cultural uniformity, promoting national sports such as football and countrywide events epitomized by the Tour de France. Yet both football and cycling have also been used strategically to promote Breton cultural values. Tour winners – from “Petit-Breton” (1907-08), through Jean Robic (1947) and Louison Bobet (1953-55), to Bernard Hinault (between 1978 and 1985) – have thus been strongly associated with what remains France's most geographically and culturally distinctive region. Similarly, in football, and as recently as 2009, the small-town club of Guingamp (population just 8000) won the French Cup, beating another Breton club, Rennes, in a packed national stadium in Paris, decorated for the occasion in the traditional black-and-white colours of the ancient province. To mark this remarkable triumph, the national sports daily *L'Équipe* published an unprecedented front page in the Breton language. Also of enduring importance is the traditional sport of Breton wrestling or *ar gouren*, which, as the most obviously “Celtic” of the three sports examined in this presentation, may be identified as a particularly important site for the expression of Breton cultural identity.

Intermezzo: Sportbeleid en Cultuurpolitiek 12.00 – 13.00

Gesprek van Astrid Cevaal (VSK/KNHB) met Trea Tamminga (European Sport for all Games 2018) en Anne Jochum de Vries (Sport Fryslân). In dit gesprek staat de vraag centraal welke betekenis Friese sporttradities hebben voor zowel sport- als cultuurbeleid. Tamminga geeft leiding aan *European Sport for all Games 2018*, een evenement dat draait om traditionele sporten uit heel Europa. Anne-Jochum de Vries is directeur van Sport Fryslân dat de Friese sportwereld ondersteunt. Eén van de programma's daar is *Fryske sport in dyn klasse*, waarin basisschoolleerlingen kennis maken met *fierljeppen*, *damjen frysk spul*, *skûtsjesilen* en natuurlijk *keatsen*.

Jan Rijpstra (RU) 14.00 – 14.30

Volksvermaken, Sport en Oranje: een strategische keuze?

De nieuwe koning Willem I was bij zijn komst vooral bekend onder adel en patriciaat in de Nederlanden. Op welke wijze kon hij zich laten zien onder alle lagen van de bevolking? De volksvermaken, waaronder de harddraverijen met de Gouden Swipe, bleken uitgelezen mogelijkheden voor het koningshuis te bieden. Juist in de provincie waarmee het nieuwbakken koningshuis door de Friese Nassau's traditioneel enge betrekkingen onderhield.

Mark Verhoeve 14.30 – 15.00

16m²: Het NNWB als Fries alternatief in de zeilsport

Zeilen was al in de gouden eeuw in het westen van de Republiek een geliefde vrijetijdsbesteding. In Friesland lag de zeilsport veel langer in het verlengde van de nutsfunctie van zeilschepen. De watersport ontwikkelde zich er vanuit een andere traditie dan in de rest van Nederland. Om dit culturele verschil te benadrukken ontwikkelden Friese liefhebbers van de zeilsport een parallelle watersportbond waarin eigen "Friese" modellen als norm werden gesteld. Wat bewoog deze sportbestuurders en sloegen hun ideeën ook aan?

Daniël Rewijk (Mulier Instituut) 14.00 – 14.30

Elfstedentocht: Wanneer Fries, wanneer Nederlands?

De elfstedentocht geldt als een icoon van de nationale sportcultuur in Nederland maar is in de achttiende eeuw ontstaan als een lokale bekwaamheidsproef. Friese schaatsers – vaak schippers, boeren en soms ook vrouwelijke gezinsleden – toonden door een bezoek op één dag aan de Friese elf steden een ultieme beheersing van de schaatskunst. Ze verwierven daarmee prestige in hun dorpsgemeenschap. Inmiddels leidt de tocht – ook (of vooral) als deze niet doorgaat – tot spektakel in de nationale media. Deze elfstedenkoorts of –hysterie wordt in Friesland zelf dan weer niet zo serieus genomen. Eén evenement maar uiteenlopende betekenissen, althans zo lijkt het. Welke betekenissen heeft de Elfstedentocht voor Friezen en welke betekenissen hebben de natie begeistert?

Marieke Verweij 14.30-15.00 uur

Us Atsje! Atje Keulen-Deelstra: schaatsster in Friesland, vrouw van de natie

Atje Keulen-Deelstra werd in 1999 gekozen tot de grootste Friese schaatsster van de vorige eeuw. Met een eindeloze reeks successen inspireerde zij niet alleen in Friesland de (schaatsende) vrouw, maar in heel Nederland. Haar carrière begon in 1954 op de kortebaam. In 1967 maakte zij – na een onderbreking vanwege de geboorte van haar drie kinderen de overstap – naar de langebaan. Hierbij werd Atje gestimuleerd door de toenemende interesse voor vrouwensport – een gevolg van toetreding van de Sovjet Unie tot het IOC – en door de opening van kunstijsbaan Thialf in 1967. Keulen-Deelstra leverde een dubbele strijd: als moeder moest zij zich bewijzen tegenover de conservatieve niet-Friese schaatsbond. De emancipatoire strijd die de Hollandse schaatssters vijf jaar eerder leverden, leverde Keulen-Deelstra als Friezin in 1968 nog eens. De keuze van Keulen-Deelstra om over te stappen van de kortebaam naar de langebaan weerspiegelt een vergelijkbare transitie binnen de Friese schaatscultuur, waarbij de langebaan de kortebaam verdringt om een prominente plek in te nemen binnen de Friese schaatstraditie.

Pascal Delheye (UGent) 15.30 – 16.00

Is veldrijden de Vlaamse 'nationale' sport?

Hoe nationaal zijn nationale (sport)culturen? Pascal Delheye vergelijkt het mountainbiken en veldrijden in Vlaanderen. Veldrijden is een enorm succesvolle kijksport in Vlaanderen terwijl mountainbiken veel populairder is als doesport. Vreemd genoeg: want er zijn geen 'bergen' in Vlaanderen. Recent ziet men op MBK-tourcrossen ook cyclocrossfietsen verschijnen. Delheye organiseerde er een enquête over.

Gijsbert Oonk (EUR) 16.00 – 16.30

Wie hoort bij de natie? Geglobaliseerde sport en lokale identiteiten

Gijsbert Oonk leidt aan de Rotterdamse Erasmus Universiteit een onderzoek naar migratie van elite-atleten die hun nieuwe land representeren op Olympische Spelen en andere internationale toernooien. De mate waarin deze vertegenwoordigers van de staat ook als vertegenwoordigers van de natie gezien kunnen worden is onderwerp van discussie. Om deze identificatieprocessen door sport inzichtelijk te maken gebruiken de onderzoekers in dit project een schaal. Aan één kant van deze schaal zijn de historische en voorouderlijke banden maximaal en aan de andere kant bestaat er geen enkel verband tussen de atleet en zijn land van bestemming. Gijsbert Oonk zal zijn benadering van deze sportmigratie belichten aan de hand van concrete voorbeelden en elementen uit eerdere inleidingen op de congresdag evalueren vanuit een geglobaliseerd perspectief.

Programma:

Dagvoorzitter: Sippy Tigchelaar

9.00-9.30 Inloop met koffie/thee

9.30-10.00 Opening: Joep Leerssen (UvA)
Tussen traditie en mobilisatie:
Sport en Lichamelijke Opvoeding als instrument
van natievorming

10.00-10.30 Jon Verriet (UU/RU)
Spelen met traditie: Provinciale voetbalidentiteiten
in Gelderland en Friesland

10.30-11.00 Yme Kuiper (RUG)
A-be! A-be! A-be! Van voetbalheld tot clubicoon

10.00-10.30 Pieter Breuker
Van oude Romeinen tot Fries DNA.
Het wisselende imago van het "Friese" kaatsen

10.30-11.00 Theo Bollerman
Pelota: Baskisch bindmiddel

Koffie

11.30-12.00 Phil Dine (National University of
Galway)
Sport and cultural identity in Brittany: from pre-
modern contests to post-modern contexts

12.00-12.30 Intermezzo: Sportbeleid en
Cultuurpolitiek
Gesprek van Astrid Cevaal (VSK/KNHB) met Trea
Tamminga (*European Sport for all Games 2018*)
en Anne Jochum de Vries (*Sport Fryslân*)

Lunch

14.00-14.30 Jan Rijpstra (RU)
Volksvermaken, Sport en Oranje: een strategische
keuze?

14.30-15.00 Mark Verhoeve
16m²: Het NNWB als Fries alternatief in de
zeilsport

14.00-14.30 Daniël Rewijk (Mulier Instituut)
Elfstedentocht: Wanneer Fries, wanneer
Nederlands?

14.30-15.00 Marieke Verweij (Museum
Boerhave)
Us Atsje! Atje Keulen-Deelstra: schaatsster in
Friesland, vrouw van de natie

Thee

15.30-16.00 Pascal Delheye (UGent)
Is veldrijden de Vlaamse 'nationale' sport?

16.00-16.45 Afsluiting: Gijsbert Oonk (EUR)
Wie hoort bij de natie? Geglobaliseerde sport en
lokale identiteiten